

<http://doi.org/10.15407/bv2020.02.030>

УДК 027.54(477–25) «1925/1937»

Віктор Соколов,

кандидат історичних наук, головний бібліотекар, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (м. Київ, Україна)

вул. Михайла Грушевського, 1, м. Київ, 01001, Україна

e-mail: socolv@i.ua

Діяльність Центральної польської державної бібліотеки у Києві (1925–1937)

Досліджено діяльність Центральної польської державної бібліотеки у Києві у 1925–1937 рр. Охарактеризовано головні напрями її культурно-просвітницької та бібліотечної роботи. Проаналізовано своєрідність її функціонування в умовах посилення ідеологізації та централізації радянської влади наприкінці 1920-х – у середині 1930-х рр. Висвітлено місце і роль Центральної польської державної бібліотеки у поширенні просвітництва та національної культури серед поляків, котрі мешкали в радянській Україні, у забезпеченні бібліотечною книгою польського населення Києва та інших регіонів республіки.

К л ю ч о в і с л о в а: історія бібліотечної справи, бібліотеки нацменшин, Центральна польська державна бібліотека у Києві, пересувні бібліотеки, колективні абонементи, політика коренізації.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку незалежної України дослідження з розвитку національних культур народів, котрі проживають на її теренах, набувають дедалі більшої актуальності. Зокрема, для висвітлення історії розвитку національних культур важливим є вивчення особливостей культурно-освітнього піднесення нацменшин у період становлення радянської влади у 1920–1930-х рр., у часи так званої «політики коренізації», яка передбачала комплекс заходів щодо задоволення суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних потреб різних народів, котрі мешкали в Україні. З встановленням радянської влади на території України на місцевому рівні почали активно формуватися та розвиватися (принаймні, до початку 1930-х рр.) різні національні наукові, культосвітні, просвітницькі установи нацменшин. Більшовики намагалися використовувати розвиток національної культури для власних цілей, зокрема – для виховання громадян нового типу, а саме – «радянських людей», вишколених у комуністичному дусі. Загальною метою влади було: ліквідація неписьменності, впровадження загальнообов'язкової початкової та середньої освіти, підвищення загального рівня культури населення країни.

Піднесенню рівня культури та ліквідації неписьменності серед польського населення радянської України сприяла діяльність польських технікумів, інститутів, шкіл, інших культосвітніх, просвітницьких закладів, зокрема хат-читалень, бібліотек різних видів і типів. Однією з таких уста-

нов була Центральна польська державна бібліотека у Києві (ЦПДБ), що діяла у 1925–1937 рр.

Аналіз досліджень та публікацій. Вперше публікація про діяльність ЦПДБ з'явилася у нотатках «З життя Центральної Польської Державної Бібліотеки», що були надруковані у 1928 р. [27, с. 98–99]. Рукопис цього матеріалу зберігається у фондах Інституту рукопису НБУВ [19, арк. 144–150]. Більше наукових публікацій, присвячених польській книгозбірні у радянський період, не було. Лише на початку ХХІ ст. О. Жуковський у своїй дисертаційній роботі торкнувся теми дослідження та розкрив значення діяльності ЦПДБ у задоволенні культурно-освітніх запитів поляків в Україні. Дослідник показав, що польська книгозбірня була своєрідним центром, де велась широка науково-аналітична, бібліографічна, культурно-просвітницька робота [16, арк. 160–162; 17; 18, с. 13]. Окремі напрями роботи ЦПДБ висвітлювались у дисертаційних дослідженнях О. Калакури (1995) і Л. Чорної (2010) [23, арк. 128–129; 40, арк. 115–117]. Про діяльність директора ЦПДБ у 1925–1931 рр. Й. Залевського писали у своїх працях Г. Ковальчук і Л. Гарбар [24; 11]. На жаль, вивчення діяльності ЦПДБ ускладнюється тією обставиною, що частина документів, книжкових видань, газет, журналів 1920–1930-х рр. польською мовою була знищена наприкінці 1930-х рр. під час згорання політики коренізації. На думку Т. Єременко, велика їх кількість загинула разом з частиною фондів ЦПДБ у підвалах колишнього Польського дому (провулок Рильського, 10) [14, с. 6].

Мета статті – розкрити особливості створення, розвитку і функціонування Центральної польської державної бібліотеки у Києві у 1920-х–1930-х рр.; виокремити головні напрями її бібліотечної, культурно-освітньої, просвітницької діяльності в умовах посилення ідеологізації та централізації радянської влади.

Так історично склалося, що освітнє, наукове, культурно-просвітницьке життя польської спільноти зосереджувалось головним чином у Києві, де діяла найбільша кількість польських національних установ. Стрімкий розвиток Києва у другій половині XIX ст. перетворював місто у важливий адміністративно-політичний, економічний та соціально-культурний центр України. Саме це і сприяло припливу до Києва польського населення, особливо поміщицької шляхти та міщан. Наприкінці XIX ст. кількість поляків у місті становила приблизно 24 900 осіб (8,5 % від загальної кількості містян), а вже у 1915 р. – 100 тис. осіб (приблизно 20–25 % мешканців міста).

У 1916–1918 рр. у Києві працювали польські театри, драматичні студії, педагогічні курси ім. Фелікса Кона (з 1922 р. – трирічні), які у подальшому були перетворені на польську технічну середню школу та Польський педагогічний технікум ім. Фелікса Кона, Всеукраїнські педагогічні курси з підготовки польських вчителів (з 1924 р.), активно діяло Польське наукове товариство. Після Першої світової війни польські науково-дослідні центри були представлені у польському відділі Української академії наук. У вересні 1917 р. у Києві відкрився Польський університетський колегіум (Polski Kolegium Uniwersytecki w Kijowie). У 1917–1918 рр. функціонував Польський вільний загальний університет (Polski Wolny Uniwersytet Powszechny), низка польських початкових, середніх та вищих навчальних закладів [32]. Загалом у Київській губернії у той час налічувалося 16 середніх польських шкіл, де навчалось приблизно 3500 учнів. Більшість цих шкіл розташувалися у Києві.

Згодом з'явилися Польський центральний робітничий клуб, Інститут польської пролетарської культури, Польський інститут соціального виховання, Польський педагогічний інститут¹, польська секція при Київському сільськогосподарському інституті ім. Х. Раковського, польське

відділення при Київському медичному інституті, денний та вечірній польські робітфаки, працювали навіть два польські дитячі будинки. У 1924/1925 навчальному році у Києві відкрилися польські педагогічний і механічний технікуми [22, с. 214]. Нерідко радянські польські навчальні заклади засновувались на базі вже існуючих установ.

У Києві також друкувалося більшість польських періодичних видань, що виходили в Україні. Наприклад такі газети, як «Sierp» (з 1936 р. «Głos Radziecki»), «Głos Młodzieży», «Marchlewszczyzna Sovietska» та ін. Найбільш популярними серед українських поляків у другій половині 1920-х рр. були щотижнева селянська газета «Серп» («Sierp»), заснована 24 липня 1922 р. як орган Польського бюро ЦК КП(б)У (головний редактор І. Вишневський), газета «Голос молоді» («Głos Młodzieży»), заснована 15 січня 1925 р. як орган ЦК ЛКСМ. У Києві дислокувалося польське національне видавниче товариство «Трибуна», яке друкувало художню, навчальну, політичну й освітню літературу польською мовою. Певна частина польської літератури видавалася також у видавництві «Держнацменвидав» (Харків), яке спеціалізувалося на випуску книжок мовами національних меншин.

Провідне місце у цій доволі розгалуженій культурно-освітній мережі посідала Центральна польська державна бібліотека (ЦПДБ). Робота з формування її фондів розпочалася у 1922 р. [40, арк. 115]. Втім, її відкриття відбулося наприкінці 1924 р., а фактично вона запрацювала з березня 1925-го [17, с. 4; 40, арк. 115]. Основна мета створення книгозбірні – бібліотечне обслуговування польського населення, котре мешкало у Києві та на його околицях, а також в інших округах УСРР.

Одними з головних завдань ЦПДБ було створення окремого державного національного централізованого фонду польської книги та налагодження організаційної, методичної допомоги польським бібліотекам, що створювалися на території радянської України (переважно, на Правобережжі), де компактно проживало польське населення. Всього в Україні у другій половині 1920-х рр. проживало приблизно 476 тис. поляків (у СРСР – приблизно 800 тис.), діяло декілька сотень польських шкіл, 70–80 польських хат-читалень, 30–40 сельбудів («селянських будинків»), 70–80 бібліотек, 10–20 клубів [14, с. 34; 34, с. 133].

З квітня 1923 р. в рамках проголошеної «політики коренізації» радянська влада розпочала створення широкої мережі національних навчальних закладів, клубів, бібліотек, хат-читалень тощо.

¹ У 1933/1934 навчальному році у Польському педагогічному інституті навчалось 417 студентів, 40 аспірантів, а на його робітничому факультеті було 540 слухачів [9, с. 151].

Звичайно, велика кількість різноманітних культурно-освітніх закладів потребували створення головних координаційних та методичних центрів. Одним з таких керівних центрів (для мережі польських бібліотек радянської України) мала стати саме Центральна польська державна бібліотека у Києві, яка фінансувалася з державного бюджету (наприклад, у 1926 р. кошторис бібліотеки становив 10 783 крб) [21, с. 58]).

Головними джерелами комплектування фонду ЦПДБ були:

1) рештки приватних бібліотек (зокрема, шляхти та міщан), книгозбірні польських товариств, клубів, організацій і т. п. Так, після націоналізації майна книжково-торгівельної компанії «Леон Ідзиковський», частина польських видань книжкового магазину та бібліотеки компанії потрапила до фондів ЦПДБ²);

2) польськомовні видання, що друкувалися на території України;

3) державні закупівлі видань на місцевих та закордонних ринках (працівники ЦПДБ часто їздили по всіх округах України з метою відбору та придбання для бібліотеки польських книжок).

У перші роки роботи штат ЦПДБ складався з семи осіб: завідувача бібліотеки (директора), інструктора, чотирьох бібліотекарів та одного некваліфікованого працівника. До лютого 1925 р. бібліотекою керували спочатку С. Соколовський, потім Е. Свіонтек (Св'онтек), проте при них установа, фактично, не працювала [12, арк. 31(зворот)]. З лютого 1925-го по 3 лютого 1931 р. ЦПДБ очолював Й. О. Залевський³. За його директорства інструктором працював О. А. Рутенчик; посади бібліотекарів обіймали С. Й. Свуржевська (з

1924 р.), Ч. М. Брудко (з 1925 р.), М. Л. Свіонтек (з 1925 р.), Г. Л. Кржижанівська (з 1927 р.); з 1926 р. на посаді некваліфікованого працівника перебувала А. С. Квасневська [17, с. 6].

Працівники ЦПДБ проводили велику бібліографічну роботу: створювали поточні та тематичні рекомендаційно-бібліографічні списки польськомовних видань, складали бібліографічні покажчики, розробляли питання історіографій, готували рецензії, огляди літератури, опікувалися перепідготовкою кадрів тощо. До 10-ої річниці Великої Жовтневої революції працівники ЦПДБ організували виставку польських видань, які вийшли друком у СРСР за перше десятиліття радянської влади (1917–1927). Й. Залевський у 1928 р. підготував і видав польською мовою бібліографічний покажчик «Bibliografja polskiej literatury wydanej w ZSRR w 1917–1927 r.» («Бібліографія польської радянської літератури, виданої в СРСР в 1917–1927 рр.») (Київ, 1928), а також розробив інструкцію для покращення діяльності польських шкільних бібліотек [9, с. 146; 8]. Працівниками книгозбірні під керівництвом Й. Залевського наприкінці 1920-х рр. було опрацьовано авторські двозначні таблиці американського бібліотекознавця Ч. Кеттера польською мовою; сформовано картотеку літератури про Польщу та польське питання, яка публікувалася в СРСР російською, українською і білоруською мовами у 1917–1928 рр.; підготовлено матеріали для № 1 «Бібліотечного бюлетеня» ЦПДБ (вийшов у листопаді 1929 р.), який мав анотовану бібліографію польської ра-

за власним бажанням з посади директора ЦПДБ (03.02.1931 р.) працював науковим співробітником Кабінету вивчення читача і книги УНІК. Публікував статті, рецензії, бібліографічні праці та огляди польської літератури. Часто виступав з доповідями, наприклад з такими як «Київські бібліотеки в цифрах», «Польський читач на Україні та дещо про його читацькі інтереси», «Організація товариства друзів книги» тощо. 22.11.1932 р. Й. Залевського заарештували за «систематичне впровадження у широкі маси радянських читачів ідеологічно шкідливої літератури». Під слідством перебував 6 місяців. За рішенням суду його обмежили в правах та у виборі місця проживання на три роки [11, с. 166]. Деякий час він був безробітним. Потім влаштувався на роботу у відділ технічної пропаганди при дирекції Південно-Західної залізниці та бібліографом у Польському педінституті. 03.07.1933 р. його арештували по справі «Польської організації військової» (ПОВ), яка, до речі, була офіційно розпущена польською владою ще у 1922 р. і de iure припинила своє існування [22, с. 209]. Й. Залевського було засуджено на три роки виправних робіт до концтабору за ст. 54-11 КК УРСР [12, арк. 56–58]. Подальша його доля невідома. [8; 4, с. 85]. Після Й. Залевського посаду директора ЦПДБ обіймали Ст. Бернадський (Бернацький), К. Кучинський, Ян Органишак (1933) [12, арк. 33(зворот); 36, с. 235].

² У 1914 р. бібліотека цієї фірми налічувала 173 тис. т., зокрема 100 тис. – російською мовою, 48 тис. – польською; щорічно до читального залу, який вмщував 500 осіб, передплатувалося від 110 до 140 журналів [6].

³ Йосип (Юзеф) Олександрович Залевський (J. A. Zalewski) (1894–?) – радянський український культурно-освітній діяч польського походження, який брав активну участь у революційних подіях жовтня 1917 р. Під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. працював на різних посадах у галузі освіти та культури, у профспілках, а також на керівних посадах радянських установ. У 1921 р. переїхав до Кам'янець-Подільська на посаду заступника завідуючого культвідділу спочатку волосного, а потім округового Бюро профспілок. У 1923–1925 рр. завідував округовою Кам'янець-Подільською бібліотекою. У 1925 р., під час закупівлі книг у Києві для округової бібліотеки, був запрошений редактором газети «Sierp» («Серп») І. Вишневським на посаду директора ЦПДБ у Києві. У січні 1931 р., не маючи завершеної університетської освіти, поступив до аспірантури УНІКу, а після звільнення

дянської літератури за 1928 р., бібліографію з «Polonici» («Полоніки») видань, надрукованих українською, російською, білоруською мовами, містив організаційно-методичний порадак для польського бібліотекаря [17, с. 7; 27, с. 100; 20, арк. 67–68]. Надалі «Бібліотечний бюлетень» («Biuletyn biblioteczny»), який мав фіксувати всю інформацію про друковані матеріали польською мовою, планувалося видавати щоквартально. Співробітниками ЦПДБ було також опрацьовано і упорядковано 90 % книжкового фонду книгозбірні; створено систематичний, абетковий та інвентарний каталоги.

Книжковий фонд ЦПДБ з року в рік постійно зростав. У 1925 р. він налічував 20 тис. т., у 1927-му – 29 539 (проте, для загального користування виділялося лише 12 337 т., а решта книг становили так званий «архів»), у 1928-му – 33 тис. т. [19, арк. 144], у 1931-му – 48 тис. т. Згодом організували науковий відділ – 35 тис. т. [14, с. 55]. ЦПДБ мала у своєму розпорядженні майже всі періодичні видання польською мовою, що виходили в СРСР, зокрема «Sierp», «Gwiazda Młodzięzy», «Głos Młodzięzy», «Trybuna Radziecka», «Do swiatla», «Musl bolszewiska» та ін. У книжковому фонді зберігалися також унікальні стародруки, що потрапили до ЦПДБ під час націоналізації приватних книгозбірень польських можновладців. Звичайно, бібліотека постійно поповнювалася, переважно, радянськими польськомовними виданнями, що друкувалися, здебільшого, з пропагандистською метою.

У 1927 р. основу книжкового фонду ЦПДБ становила художня література (54,4 %). Видання з географії та історії – 13,8 %, з суспільних наук – 8 %, з природничих наук та математики – 5 %, з техніки та прикладних наук – 4,1 %, з філософії і психології – 2,6 %. Найбільшим попитом серед читачів користувалася художня література. Вона становила 76,5 % запитів (всього було видано 30 089 книжок), серед яких 86,7 % – видання польською мовою [27, с. 97–99]. Переважна більшість книг з художньої літератури, що видавалася читачам, була надрукована у 1920-х рр. (твори «красного письменства»). Нових наукових видань польською мовою було дуже мало, а зі старої наукової літератури до загального вжитку допускали лише невелику частину. Серед видань художньої літератури найзапитованішими були праці М. Горького, Г. Данилевського, Ст. Жеромського, Г. Запольської, Б. Келлермана, Я. Корчака, Джека Лондона, Е. Оржешко, Б. Пруса, Вл. Реймонта, А. Струга, К. Тет-

майера та ін. У рейтингу творів перші місця посідали: «Перед весною» Ст. Жеромського, «Мужики» Вл. Реймонта, «Тунель» Б. Келлермана, «Історія однієї бомби» А. Струга, «Перші оповідання» Б. Пруса. Проте, досить значна частина нових видань, що надходили до бібліотеки, були українською і російською мовами. Зокрема, у 1926–1927 рр. до ЦПДБ надійшло 3378 т., з яких більше 1 тис. були російською та українською мовами, що становило майже 30 % нових надходжень. Після ознайомлення зі звітом роботи бібліотеки за 1926–1927 рр. клубно-бібліотечний відділ НКО України рекомендував керівництву більше уваги приділяти комплектуванню фондів саме виданнями польською мовою [17, с. 5]. Хоча відсоток російськомовних і українськомовних видань у фондах бібліотеки був незначний (у 1928 р. російський відділ складався з 1242 т., український – з 547) [27, с. 97].

Незважаючи на цілу низку проблем, популярність ЦПДБ серед польськомовних читачів з кожним роком зростала. У другій половині 1920-х рр. бібліотека щодня (286 робочих днів) обслуговувала приблизно 60–100 читачів [27, с. 98–99]. Поступове зростання основних показників бібліотечного фонду та кількості читачів ЦПДБ засвідчує запропонована таблиця:

Таблиця
Динаміка основних показників бібліотечного фонду та кількості читачів ЦПДБ у другій половині 1920-х рр.

Роки	Кількість примірників книжк. фонду	Кількість читачів абонементу	Книговидача на абонементі (крім колектив. абонементів)	Загальна кількість відвідувачів
1925	20000	270	6702	3199
1926	26161	628	17528	10529
1927	29539	847	30089	19370
1928	33000	1022	–	–
1929	35000	1200	–	–

Таблицю складено за: 17, с. 4; 19, арк. 148; 27; 33, арк. 7; 40, арк. 116.

У 1928 р. постійних читачів (передплатників, користувачів абонементу) налічувалося 1022 особи. За рік цей показник зріс до 1200 [40, арк. 116]. Крім того, бібліотека обслуговувала приблизно 2,5 тис. осіб за допомогою колективних абонементів (кількість колективних абонементів становила приблизно 500) та пересувних бібліотек. Отже, ЦПДБ охоплювала своїм впливом приблизно 13–15 % польського населення Києва. Варто зауважити, більшість робітників-поляків користувалася фондами ЦПДБ саме завдяки існуванню колективних абонементів, якими послуговувалися профспілкові бібліотеки, клуби та книгозбірні інших установ, оскільки робітники мешкали, пе-

реважно, на околицях міста. Втім, половину читачького складу (52 %) ЦПДБ становила учнівська молодь – студенти, учні польських шкіл. Значною мірою це пояснювалося тією обставиною, що бібліотека розміщувалася в одному приміщенні з Київським польським педагогічним технікумом, семирічною школою, професійною школою механізації та драматичною студією. Саме молодь «забезпечувала» підвищений попит на художню літературу, зокрема на розважальні пригодницькі, історичні романи та оповідання. За свідченнями Й. Залевського, 50 % комсомолок-студенток Польського педагогічного технікуму у другій половині 1920-х рр. не взяли в ЦПДБ жодної книги з суспільно-політичної тематики. Комсомольці вважали найулюбленішими книгами твори Г. Сенкевича і А. Міцкевича, які в той час вилучалися з фондів бібліотек як твори застарілої буржуазної літератури. Про цей, на той час, «ганебний» факт Й. Залевський, навіть, написав статтю і подав її до газети «Głos Młodzieży» («Голос молоді»), проте, її «чомусь» не надрукували [12, арк. 30(зворот)–31].

До початку 1930-х рр. Бібліотека розміщувалася у трьох кімнатах Польського педагогічного технікуму (Рильський провулок, 10) [26, арк. 139], а у подальшому вона переїхала у приміщення за адресою вул. Свердлова, 19 (нині – Прорізна) [2, с. 4].

З року в рік Бібліотека обслуговувала дедалі більшу кількість читачів (не тільки поляків, а й українців, євреїв, росіян та ін.), зокрема науковців Києва, Житомира, Ніжина, Вінниці і, навіть, Мінська, оскільки відомо, що «україніка» у польській літературі була надзвичайно багатою.

Наприкінці 1920-х рр. у ЦПДБ щоп'ятниці проходили літературні вечори, під час яких організувалися зустрічі з відомими польськими письменниками (В. Броневський, В. Вандурський, Б. Ясенський та ін.), велись дискусії з питань розвитку сучасної літератури [30, с. 4]. Працівники ЦПДБ часто влаштовували виставки воєнної літератури, організували збори пожертв на будівництво танка ім. Фелікса Дзержинського, проводили військово-патріотичні заходи серед юних читачів книгозбірні тощо. Для кращого розповсюдження книги постійно використовували бібліотеки-пересувки, колективні абонементи. Такими послугами було охоплено 63 населені пункти УСРР [40, арк. 117]. Загалом, до ЦПДБ зверталися не тільки поляки Київської округи, а й ті, хто мешкав у віддалених районах радянської України (у другій половині 1920-х рр. у республіці було приблизно 120–130 польських сільських рад). Де-

які округи в країні мали до 50 тис. польського населення, проте половина з них не мали а ні польських бібліотек, а ні польських клубів чи інших національних культосвітніх закладів.

Бібліотека приділяла велику увагу організації так званих пересувок або мандрівних бібліотек з самого початку свого існування. Наприклад, у 1925 р. була організована зразкова польська мандрівна бібліотека (170 назв книг, що були розподілені на окремі відділи). Книги цієї пересувної бібліотеки розміщувались у спеціальній шафі оригінальної конструкції, яка мала три «вітрини-цити» для розгортання книжкової виставки. Найбільш ефективно ця бібліотека «відпрацювала» у Довбишанському (з 1927 р. – Мархлевському) польському національному районі [17, с. 6]. Діяльність ЦПДБ з організації роботи пересувок нерідко ускладнювалася браком національних бібліотечних кадрів; труднощами комплектування пересувного фонду (зокрема, було обмаль книг польською мовою, що друкувалися в Україні); фінансовими обмеженнями на закупівлю зарубіжних видань; відсутністю налагодженої мережі польських бібліотек, яка тільки почала формуватися у другій половині 1920-х рр. Втім, завдяки роботі пересувок за 206 колективними абонемен-тами у 1927 р. було видано 8324 книги, а у 1928-му – 14 567 (тобто на 75 % більше). Наприкінці 20-х рр. за допомогою пересувних бібліотек ЦПДБ обслуговувала 59 польських національних культосвітніх установ: у Києві – 4 клуби, 12 районних та профспілкових бібліотек, 8 навчальних закладів та дитячих будинків; поза Києвом – 15 бібліотек і клубів, 7 хат-читалень, 13 шкіл [19, арк. 149]. У 1929 р. при ЦПДБ діяло вже 85 пересувок. Вони обслуговували 85 організацій, з яких 35 діяло у Києві і 50 – в інших регіонах України [38, с. 3].

ЦПДБ вдалося налагодити постійний зв'язок з багатьма польськими відділами при округових бібліотеках, польськими районними бібліотеками, хатами-читальнями, клубами, яким надавалася систематична організаційна та методична допомога. Бібліотекою також здійснювався контроль за «чистотою» книжкових фондів зазначених книгозбірень. Крім того, працівники ЦПДБ допомагали створювати нові польські відділи при округових книгозбірнях у Бердичеві, Умані, Білій Церкві. Загалом, при активному сприянні працівників ЦПДБ було відкрито окремі відділи з надання методичної та організаційної допомоги польським книгозбірням у восьми округових бібліотеках. Крім вже згаданих, польські відділи працювали

при Коростенській, Волинській, Могилівській, Кам'янець-Подільській та інших округових книгозбірнях. У 1928 р. ЦПДБ надавала консультації, надсилала каталожні картки, спеціальні класифікаційні таблиці, здійснювала іншу допомогу 18 польським відділам при округових бібліотеках. У наступні роки за участю працівників ЦПДБ польські бібліотеки були створені у Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Миколаєві, Проскурові, Фастові, інших містах, селах і селищах УСРР, де компактно проживали поляки. На жовтень 1929 р. в радянській Україні налічувалося 79 польських бібліотек із загальним книжковим фондом 74 661 т., із них 48 621 – польською мовою. Щороку їх відвідувало приблизно 6500 читачів [37, арк. 11(зворот)].

У 1927 р. клубно-бібліотечний відділ Наркомосвіти України запропонував організувати при ЦПДБ Бібліотечну раду для централізованого планування та координації роботи мережі польських книгозбірень. Новостворений орган мав опікуватися визначенням напрямів комплектування, уточненням правил користування фондами, організацією роботи аспірантів, вирішенням питань наукового та методичного характеру. До Бібліотечної ради ввели інспектора польського відділення окружного відділу народної освіти Ч. Снадзького, який очолив Раду, директора ЦПДБ Й. Залевського (заступник голови Ради), представника польського бюро окружного партійного комітету, представників професійних організацій та інших партійних, радянських діячів (К. Кржижанівського, В. Шмідта, С. Чернецького, К. Зеленка) [17, с. 7]. 1 серпня 1927 р. Бібліотечну раду при ЦПДБ затвердили, але її робота ускладнювалася великою занятістю Ч. Снадзького (він працював професором Польського інституту суспільного виховання, а також заступником директора Польського педагогічного інституту). У 1930 р. Ч. Снадзький написав заяву на звільнення і запропонував на посаду голови Бібліотечної ради К. Кржижанівського. До речі, у 1933 р. обидва згадані діячі були притягнуті по сфабрикованій справі «Польська організація військова» (ПОВ) та засуджені на декілька років таборів.

Втім, наприкінці 1920-х рр. більшовицька влада починає згортати політику коренізації та українізації. На Другій Всеукраїнській нараді з роботи серед національних меншин (1930) вже не було жодних натяків не тільки на політичні дискусії, а й на елементарне висловлювання власної думки з боку місцевих «нацменпрацівників». Постанова

ВУЦВК і РНК УСРР від 3 лютого 1931 р. «Про реорганізацію районів УСРР» призвела до ліквідації та перебудови деяких національних районів. У серпні 1931-го були ліквідовані всі національні бюро і секції при ЦК КП(б)У. Відповідно змінилася політика КП(б)У стосовно польської національної меншини. Політика сприяння національному розвитку втратила свою самоцінність і стала гальмом для тоталітарно-адміністративної машини.

З 1933 р. культосвітня робота серед національних меншин, зокрема серед поляків, в умовах командно-бюрократичної державної системи почала стрімко згортатися. Так, у 1934 р. у Вінницькій області з 291 польської школи 135 були реорганізовані в українські, а у Київській області з 153 польських шкіл 70 перетворили в українські. На листопадовому 1933 р. Пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У, на засіданні політбюро ЦК КП(б)У 13 грудня 1933 р., оргбюро ЦК КП(б)У 19 квітня 1934 р. були ухвалені рішення в характерному для того часу «антинаціоналістичному» дусі, зокрема зазначалося про «викриття» спроб контрреволюції проникати в польські школи з метою «виховання молодого покоління в антирадянському дусі».

У 1933–1934 рр. каральними органами фабрикуються справи по так званій «Польській організації військовій» (ПОВ), внаслідок чого чимало працівників та організаторів польського радянського культурного процесу опинилось у в'язниці або було розстріляно [29]. Зокрема, було репресовано Б. Скарбека – тодішнього директора ІППК, В. Вишневського – головного редактора газет «Sierp» («Серп»), «Głos Młodzieży» («Голос молоді») та багатьох інших [14, с. 65]. Працівники Державного політичного управління при НКВС УСРР «виявили» членів «контрреволюційної націоналістично-буржуазної» ПОВ і серед співробітників ЦПДБ. Колишнього директора ЦПДБ Й. Залевського у 1933-му було обвинувачено у «безправному управлінні та придбанні у Польщі «буржуазної літератури», зберіганні у бібліотечних фондах творів старих польських класиків-націоналістів (наприклад, творів А. Міцкевича), а також у «підозрілих контактах» із зарубіжними культурними установами [7, с. 27, 168; 11, с. 166; 12, арк. 56; 24, с. 494–496]. Всього за справою ПОВ проходили чотири працівники ЦПДБ, окрім Залевського, ще Органищак, Брудко і Моравська, які через бібліотеку «підтримували зв'язок з окремими особами керівного складу Червоної армії» [35, с. 285–286, 298].

На початку 1934 р. між Польщею і Німеччиною

було підписано договір про ненапад, що значно ускладнило радянсько-польські відносини та посилювало негативне ставлення до поляків з боку радянської влади. Почалося масове звільнення громадян польської і німецької національностей з державних, керівних, і навіть, робітничих посад. У середині 1930-х рр. в Україні партійні органи ухвалюють низку рішень, які спричинили «чистку» польських «антирадянських елементів» у школах, технікумах, інститутах, культурно-освітніх та просвітницьких установах: «Про перевірку складу студентів польських педтехнікумів у Києві і Проскурові» (15 лютого 1935 р.), «Про польський педагогічний інститут» (29 вересня 1935 р.), «Про інститут польської культури» (20 вересня 1935 р.), «Про польський сектор Київського медтехнікуму» (20 вересня 1935 р.) та ін. На підставі ухвалених постанов більшість польських культосвітніх установ було закрито, а випуск багатьох польських видань припинено [39, с. 125; 14, с. 57–59]. Крім того, було взято курс на розформування національних адміністративно-територіальних одиниць [14, с. 58–59; 15, с. 125]. Зокрема, у 1935 р. ліквідується польський Мархлевський район і розпочинається масова депортація польського населення з місць його компактного проживання.

Ліквідація польських наукових, навчальних установ у 1935–1936 рр. спричинила масове закриття польських товариств, клубів, бібліотек. Хоча ЦПДБ протягом цього часу продовжувала працювати у приміщенні за адресою вул. Свердлова, 19. Відвідувачів обслуговували з 15-00 до 19-00 (читальний зал був відкритий з 16-00 до 22-00). Замовляти літературу можна було особисто або за телефонним дзвінком. Цікаво, що «стахановцям» книжки за замовленням доставляли додому [2]. Бібліотечний фонд ЦПДБ у 1936 р. налічував 50 тис. т., у т. ч. 33 164 т. польською мовою. Серед абонентів значилося 1100 читачів, половину з яких становили діти, тобто учнівська молодь [22, с. 221]. ЦПДБ продовжувала опікуватися діяльністю 57 пересувних бібліотек, які загалом мали три тисячі книг польською мовою і обслуговували читачів, здебільшого, на великих підприємствах Києва, а також в інших регіонах України.

У 1936 р. по всій країні вшановували 100-річчя з дня смерті О. С. Пушкіна. Не оминули увагою цю подію і працівники ЦПДБ. Вони організували читачку конференцію, на якій оприлюднювалися реферати про життя і творчість видатного поета; були оформлені відповідні книжкові виставки на низці київських підприємств; випущена спеціаль-

на стінна газета; складена картотека видань О. Пушкіна та критичних праць про його життя і творчість; навіть вдалося здійснити постановку вистави за творами поета [3]. Окрім того, ЦПДБ поповнила свої фонди новими виданнями творів О. Пушкіна та літератури про його життя і творчість, у т. ч. було придбане академічне зібрання творів у шести томах.

Втім, на шпальтах радянської періодики, зокрема польськомовної газети «Głos Radziecki» («Радянський голос»), діяльність ЦПДБ дедалі частіше піддавалася критиці. Наприклад за те, що вона не тільки не контролює фонди підвідомчих бібліотек, але й зберігає у своїх книгосховищах твори П. Капельгородського, В. Еллан-Блакитного, О. Кобилянської з передмовою А. Ніковського, праці Гр. Зінов'єва, Л. Каменєва та інших «буржуазних націоналістів, меншовиків та реакціонерів». В одній з таких статей зазначалося, що директор ЦПДБ Малаховська «не виявляє більшовицької пильності» і таким чином потурає «ворогам народу» [1]. Діяльність бібліотеки була розкритикована і в статті М. Левіта «Стан бібліотечної справи у Києві» (серпневий випуск журналу «Соціалістичний Київ» за 1937 р.). Наведені автором факти кваліфікувалися як «залишки шкідництва». Наприклад, у каталозі ЦПДБ у рубриці «Утопія» було розміщено картку на таке видання як «Единый финансовый план и бюджет СССР на 1937 год», а у рубриці «Ленінізм» не було картки з описом книги Сталіна «Питання ленінізму» і т.п. У статті зазначалося, що такі явища – результат «недбалого керівництва бібліотечною роботою зі сторони бібліотечного управління НКО», де протягом 1935–1937 рр. посади керівників займали такі працівники, як А. Золотарьов, А. Кровицька, які «своїми сановно-панськими методами роботи розігнали кращі кадри бібліотечного фронту» [25, с. 34].

У листопаді 1936 р. влада закриває Дім польської культури, а у серпні 1937-го – Центральну польську державну бібліотеку у Києві. Частину її фондів передали до Бібліотеки Академії Наук УРСР (нині – НБУВ). Більша частина книг ЦПДБ пропала, у т. ч. рідкісні стародруки з приватних бібліотек польських магнатів [5, s. 386; 10, s. 23; 14, с. 60]. Окремі видання з печаткою ЦПДБ («Centralna Polska Biblioteka Państwowa na Ukrainie») нині зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ [42, с. 150–151]. За відомостями сучасного польського професора історії М. Івано-

ва, книжковий фонд ЦПДБ у 1937 р. налічував більше 34 200 томів.

Висновки. Центральна польська державна бібліотека була одним з ланцюгів міжкультурної взаємодії, однією з культосвітніх форм розбудови нових відносин між українською і польською спільнотами в умовах становлення радянської влади. У 1920-х рр. численна польська спільнота, яка мешкала в радянській Україні, брала активну участь у культурно-освітньому проекті «коренізації», що пояснюється прагненням поляків до розвитку своєї національної культури, освіти, науки. Проте, створення радянською владою сприятливих умов для задоволення національно-культурних потреб нацменшин мало свої корпоративні цілі, після досягнення яких, більшовики почали згортати розвиток національних культур. Втім, до 1933 р. ЦПДБ стало розвивалася, вона відіграла важливу роль у розвитку польської національної бібліотечної справи на теренах радянської України. Поволі книгозбірня перетворювалася на потужний культурно-просвітницький, науковий центр, який забезпечував необхідними інформаційними джерелами та бібліографічними матеріалами не тільки пересічних читачів, а й фахівців-науковців, котрі досліджували історію, культуру польського і українського народів. ЦПДБ послідовно здійснювала культурно-освітню, культурно-масову, просвітницьку діяльність. Її співробітники проводили широку організаційно-методичну роботу, створювали пересувні бібліотеки, колективні абонементи, що обслуговували польське населення у віддалених районах. При книгозбірні проходили заняття з аспірантами, проводилися заходи з підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів польських бібліотек, організувалися виставки, лекції, творчі вечори, обмін досвідом бібліотечної роботи тощо.

За десять років роботи ЦПДБ стала провідним культурно-освітнім, просвітницьким центром для польськомовного населення не тільки Києва, але й інших регіонів України. Книгозбірня активно долучалася до розбудови національної мережі бібліотечних закладів польської нацменшини. Найбільший підйом свого розвитку ЦПДБ мала наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр., коли вже сформувалася певна мережа польських бібліотек, хат-читалень, клубів.

Центральна польська державна бібліотека на початку 1930-х рр. стала осередком національної культури поляків, центром розвитку їх національної бібліотечної освіти і науки. Проте, у середині

1930-х рр. її діяльність почала «заважати» радянській партократії. Репресії стосовно провідних польських національних діячів, зокрема і працівників ЦПДБ, політика згортання «коренізації» призвели до закриття багатьох національних культосвітніх закладів, згортання мережі польських бібліотек, у т. ч. і до закриття Центральної польської державної бібліотеки у Києві. Характерно, що поряд із ліквідацією польських культурних установ більшовицька влада лицемірно та цинічно ухвалювала постанови про необхідність покращання культурно-освітньої роботи серед поляків Правобережної України.

Список бібліографічних посилань

1. Glos Radziecki. 1936. № 12.
2. Glos Radziecki. 1936. № 193.
3. Glos Radziecki. 1936. № 216.
4. Daszkiewicz J. Prasa polska na Ukrainie Radzieckiej: zarys historyczno-bibliograficzny. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*. Warszawa, 1966. T. V. № 2. S. 84–137.
5. Iwanow M. *Polacy w związku radzieckim w latach 1921–1939*. Wrocław, 1990. 424 s.
6. Radik W. Leon Idzikowski. *Kurier Galicyjski*, 2012. № 12(160), 29 czerwca–16 lipca. URL: <https://www.kuriergalicyjski.com/historia/upamietnienia/862-leon-idzikowski-polak-kijowianin-przedsibiorca-ksigarz-i-wydawca-cz-i>
7. Stronski H. *Represje stalinizmu wobec ludności polskiej na Ukrainie w latach 1929–1939*, Warszawa 1998, 314 s.
8. Zalewski J. *Bibliografia polskiej literatury wydanej w ZSRR w 1917–1927 r.* / Zebrał i ułożył J. Zalewski. Kijow: Centralna Polska Biblioteka Państwowa na Ukrainie, 1928, 63, [4] s.; Zalewski J. *Likwidacja niepiśmienność a praca biblioteczna. Poradnik Oświatowy*. Kijów, 1930. № 2. S. 36–37; Залевський Й. Київські бібліотеки в цифрах: (Матеріали до раціоналізації бібліотечної справи). *Бібліологічні вісті*. 1930. № 4. С. 92–102 та ін.
9. Zienkiewicz T. Nauczyciele polscy na Ukrainie radzieckiej w latach 1922–1932. Problemy kształcenia, doskonalenia i doskonalenia zawodowego. *Przegląd historyczno-osiawotowy: Kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego poświęcony dziejom wychowania i oświaty*. Warszawa, 1987. Rok XXX 2(116). Kwiecien-czerwiec. S. 135–154.
10. Zurawski (Grajewski) Pr. *Meczenstwo kresow 1918–1956*. Warszawa, 2017. 83 s.
11. Гарбар Л. В. *Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.)* : матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; ред. кол.: Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна (голова), В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. 616 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002146>
12. Дело И. А. Залевского. *Архів СБУ*, ф. 6, спр. 60830 фп, т. 39, арк. 1–68.
13. Дружинський В. Переписи населення. Київ. *Дзеркало тижня*. 2019. Вип. 37, 5–11 жовтня. URL: https://dt.ua/HISTORY/perepisi-naselennya-kiyiv-325364_.html
14. Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті рр. XX століття. *Історичні зошити*. Київ: НАНУ, Інститут історії України, 1994. 74 с.

15. Єременко Т., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні. *Віче*. 1993. № 2. С. 119–130.

16. Жуковський О. І. *Національні меншини Правобережної України у 20-ті роки ХХ століття: суспільно-політичний та культурний розвиток*: дис. канд. іст. наук. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2006. 176 арк.

17. Жуковський О. І. Роль Центральної польської державної бібліотеки у розвитку польської національної культури на Правобережній Україні у 20-ті роки ХХ ст. *Українська поліоністика*. Житомир: Вид. відділ ЖДУ, 2004. Вип. 1. С. 3–9.

18. Жуковський О. І. *Національні меншини Правобережної України у 20-ті роки ХХ століття: суспільно-політичний та культурний розвиток*: автореф. дис. канд. іст. наук. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2006. 21 с.

19. З життя Центральної Польської Державної Бібліотеки. Авторські рукописи статей та матеріали до хроніки, що не були використані редакцією «Бібліологічних вістей» протягом 1923–1930 років. *НБУВ ІР*, ф. 47, спр. 336, арк. 144–150.

20. Залевський Й. [Автобіографія]. *Архів НБУВ*, оп. 1л, спр. 23, арк. 67–68.

21. *Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине: К 10-й годовщине Октябрьской революции*: По материалам Центральной комиссии национальных меньшинств при ВУЦИК. Харьков: Изд-е ЦК Нацмен. при ВУЦИК, 1927. 109 с.

22. Калакура О. Я. *Поляки в этнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті*. Київ: Знання України, 2007. 508 с.

23. Калакура О. Я. *Українська полонія в 1917–1939 роках*: дис. канд. іст. наук. Київ, 1995. 220 арк.

24. Ковальчук Г. І. *Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)* / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Академперіодика, 2015. 684, [4] с.

25. Левіт М. Стан бібліотечної справи у Києві. *Соціалістичний Київ*. 1937. № 7–8 (липень-серпень). С. 32–34.

26. Листування польського бюро Раднацмену. *ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади і управління)*, ф. 166, оп. 6, спр. 715, арк. 139.

27. Матеріали до реформи бібліотечної справи на Україні. *Бібліологічні вісті*. 1928. №1(18). С. 86–102.

28. Могильна А. Г. Польський педагогічний інститут як осередок міжкультурної взаємодії. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 5. С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_5_24

29. Парнікоза І. *Польські сліди Києва*. Ч. 5. URL: <https://h.ua/story/380114/>

30. Польська центральна бібліотека. *Пролетарська правда*. 1929. № 44. С. 4.

31. Поляки в Україні. *Форум націй: Газета Конгресу національних громад України*. 2005. № 9(40). Вересень. URL: <http://forumn.kiev.ua/9-40-2005/40-av-ovo.htm>

32. Польські адреси Києва. *Сайт туристичної компанії «Planet Ukraine»*. URL: <http://planetukraine.com.ua/ua/news/polskiadresykyiva/>

33. Річні звіти про роботу Польської державної бібліотеки у м. Києві за 1926/27 р. *ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади і управління)*, ф. 166, оп. 6, спр. 3349, арк. 7–45.

34. Скрипник М. О. Перебудовними шляхами: (Проблеми культурного будівництва національностей України). доповідь на I Всеукраїнській конференції культурно-освітніх робітників нацменшостей 20 травня 1931 р. *Український історичний журнал*. 1989. № 12. С. 129–135.

35. *Справа «Польської Організації Військової» в Україні. 1920–1938 рр.*: збірник документів та матеріалів / упоряд.

С. А. Кокін, Р. Ю. Подкур, О. С. Рубльов. Київ: Гол. Ред. наук.-док. серії книг «Реабілітовані історією», 2011. 472 с.

36. Топазова Н. Олександр Скібневський: до історії польського театру в Києві. *Пам'ятки* : археографічний щорічник / Держкомархів, УНДІАСД; редкол.: С. Г. Кулешов (гол. ред.) та ін. Київ, 2010. Т. 11. С. 215–245.

37. *ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади і управління)*, ф. 582, оп. 1, спр. 5158, арк. 11(зворот).

38. Центральная государственная польская библиотека. *Вечерний Киев*. 1929. № 150. С. 3.

39. Чирко Б. В. *Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ ст.)*. Київ: Асоціація «Україно», 1995. 125 с.

40. Чорна Л. М. *Культурне життя і освіта національних меншин міста Києва у 1920-х – 1930-х роках*: дис. канд. іст. наук. Київ, 1995. 249 арк.

41. Чорна Л. М. Культурне життя національних меншин Києва (1920-ті – перша половина 1930-х рр.). *Інтелекція і влада*. 2009. Вип. 15. С. 196–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2009_15_23

42. Якубова Т. А. Дослідження польських провенієнцій за матеріалами фондів літератури французькою, польською мовами відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Короленківські читання – 2015: «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»*: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 8 жовтня 2015 р. У 2 ч. Ч. 2. / Харків держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури; [уклад. О.П. Куніч; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. Харків, 2016. С. 147–159.

References

- (1936). *Glos Radziecki*, 12. [In Polish].
- (1936). *Glos Radziecki*, 193. [In Polish].
- (1936). *Glos Radziecki*, 216. [In Polish].
- Daszkiewicz, J. (1966). Prasa polska na Ukrainie Radzieckiej: zarys historyczno-bibliograficzny [Polish press in Soviet Ukraine: a historical and bibliographic outline]. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, V (2), 84–137. [In Polish].
- Iwanow, M. (1990). Polacy w związku radzieckim w latach 1921-1939 [Poles in the Soviet Union in 1921-1939]. Wrocław, Poland. [In Polish].
- Radik, W. (2012). Leon Idzikowski [Leon Idzikowski] *Kurier Galicyjski*, 12(160). Retrieved from https://www.kuriergalicyjski.com/historia/upamiatnieni_a/862-leon-idzikowski-polak-kijowianin-przedsibiorca-ksigarz-i-wydawca-cz-i [In Polish].
- Stronski, H. (1998). *Represje stalinizmu wobec ludności polskiej na Ukrainie w latach 1929-1939* [Stalinist repression of the Polish population in Ukraine in 1929-1939]. Warszawa, Poland. [In Polish].
- Zalewski, J. (1928). *Bibliografia polskiej literatury wydanej w ZSRR w 1917-1927 r.* [Bibliography of Polish literature published in the USSR in 1917-1927]. Kijow, Ukraine: Centralna Polska Biblioteka Państwowa na Ukrainie. [In Polish]; Zalewski, J. (1930). Likwidacja niepiśmienności a praca biblioteczna [Liquidation of illiteracy and library work]. *Poradnik Oświatow*, 2, 36-37. [In Polish]; Zalewski, J. (1930). Kyivski biblioteki v tsyfrakh: (Materialy do ratsionalizatsii bibliotечної spravy) [Kiev Libraries in Figures: (Materials to streamline library work)]. *Bibliolohichni visti*, 4, 92-102. [In Ukrainian].
- Zienkiewicz, T. (1987). Nauczyciele polscy na Ukrainie radzieckiej w latach 1922-1932. Problemy ksztacenia, doksz-

talcenia i doskonalenia zawodowego [Polish teachers in the Soviet Ukraine in 1922–1932. Problems of education, further training and professional development]. *Przegląd historyczno-osiawotowy: Kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego poświęcony dziejom wychowania i oświaty*, XXX 2(116), 135–154. [In Polish].

10. Zurawski (Grajewski), Pr. (2017). *Meczenstwo kresow 1918-1956* [Martyrdom of the borderlands 1918–1956]. Warszawa, Poland. [In Polish].

11. Harbar, L. V. (2017). *Istoriia ukrainskoi bibliotechnoi spravy v imenakh (kinets XX st. – 1941 r.): materialy do biobibliohrafichnoho slovnyka* [The History of Ukrainian Library Affairs in Names (end of XIX century – 1941): materials to the bibliography dictionary]. Kyiv. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002146> [In Ukrainian].

12. Delo Y. A. Zalevskogo [The Case of I. A. Zalevsky]. *Arkhiv SBU*, f. 6, spr. 60830 fp, t. 39, pp. 1–68. [In Russian].

13. Druzhbyskyi, V. (2019, Oktober 5–11). Perepysy naselenia. Kyiv [Population Censuses. Kiev]. Retrieved from (Issue 37). Retrieved from https://dt.ua/HISTORY/perepisi-naselennya-kyiv-325364_.html [In Ukrainian].

14. Yeremenko, T. I. (1994). Polska natsionalna menshyna v Ukraini v 20–30-ti rr. XX stolittia [The Polish national minority in Ukraine in the 20–30's of the XX century]. *Istorychni zoshyty*. Kyiv, Ukraine : NANU, Instytut Istorii Ukrainy. [In Ukrainian].

15. Yeremenko, T., Chyrko, B. & Kalakura, O. (1993). Poliaky v Ukraini [Poles in Ukraine]. *Viche*, 2, 119–130. [In Ukrainian].

16. Zhukovskiy, O. I. (2006). *Natsionalni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy u 20-ti roky XX stolittia: suspilno-politychnyi ta kulturnyi rozvytok* [National Minorities of Right-Bank Ukraine in the 1920s: Socio-Political and Cultural Development] (PhD Dissertation). Chernivtsi, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Zhukovskiy, O. I. (2004). Rol Tsentralnoi polskoi derzhavnoi biblioteki u rozvytku polskoi natsionalnoi kultury na Pravoberezhnii Ukraini u 20-ti roky XX st. [The role of the Central Polish State Library in the development of Polish national culture in Right-Bank Ukraine in the 1920s.]. *Ukrainska polonistyka*. (Issue 1, pp. 3–9). Zhytomyr, Ukraine. [In Ukrainian].

18. Zhukovskiy, O. I. (2006). *Natsionalni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy u 20-ti roky XX stolittia: suspilno-politychnyi ta kulturnyi rozvytok* [National Minorities of Right-Bank Ukraine in the 1920s: Socio-Political and Cultural Development] (Extended abstract of PhD dissertation). Chernivtsi, Ukraine. [In Ukrainian].

19. (1930). Z zhyttia Tsentralnoi Polskoi Derzhavnoi Biblioteki [From the life of the Central Polish State Library]. Avtorski rukopysy statei ta materialy do khroniky, shcho ne byly vykorystani redaktsiieiu «Bibliolohichnykh vistei» protiahom 1923–1930 rokov. *NBUV IR*, f. 47, spr. 336, ark. 144–150. [In Ukrainian].

20. Zalewskiy, I. [Avtobiohrafii]. *Arkhiv NBUV*, op. 11, spr. 23, pp. 67–68. [In Ukrainian].

21. (1927). *Itogi raboty sredi natsionalnykh menshinstv na Ukraine: K 10-i godovshhine Oktiabrskoi revoliutcii*: Po materialam Tsentralnoi komissii natsionanykh menshinstv pri VUCIK [The results of work among national minorities in Ukraine: On the 10th anniversary of the October Revolution: Based on materials from the Central Commission of National Minorities at the All-Russian Central Executive Committee]. Kharkov, Ukraine. [In Russian].

22. Kalakura, O. Ya. (2007). *Poliaky v etnopolitychnykh protsesakh na zemliakh Ukrainy u XX stolitti* [Poles in Ethnopolitical Processes on the Lands of Ukraine in the Twentieth Century]. Kyiv, Ukraine: Znannia Ukrainy. [In Ukrainian].

23. Kalakura, O. Ya. (1995). *Ukrainska poloniia v 1917–1939 rokakh*. [Ukrainian Polonium in 1917–1939] (PhD Dissertation). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

24. Kovalchuk, H. I. (2015). *Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva (1922–1936)* [Ukrainian Scientific Institute of Book Research (1922–1936)]. Kyiv, Ukraine: Akadempriodyka. [In Ukrainian].

25. Levit, M. (1937). Stan bibliotechnoi spravy u Kyievi [The state of library business in Kiev]. *Sotsialistychnyi Kyiv*, 7–8, 32–34. [In Ukrainian].

26. Lystuvannia polskoho biuro Radnatsmenu [Correspondence from the Polish Bureau of the Council of National Minorities]. *TsDAVO Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia)*, f. 166, op. 6, spr. 715, p. 139. [In Ukrainian].

27. (1929). Materialy do reformy bibliotechnoi spravy na Ukraini [Materials on library reform in Ukraine]. *Bibliolohichni visti*, 1(18), 86–102. [In Ukrainian].

28. Mohylna, A. H. (2012). Polskiy pedahohichnyi instytut yak osередok mizhkulturnoi vzaiemodii [Polish Pedagogical Institute as the center of intercultural interaction]. *Mova i kultura*, 15 (5), 130–134. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_5_24 [In Ukrainian].

29. Parnikoza, I. *Polski slidy Kyieva* [Polish footprints of Kyiv]. (Ch. 5). Retrieved from <https://h.ua/story/380114/> [In Ukrainian].

30. (1929). Polska tsentralna biblioteka [Polish Central Library]. *Proletarska Pravda*, 44, 4. [In Ukrainian].

31. (2005, Sepcember). Poliaky v Ukraini [Poles in Ukraine]. *Forum natsii: Hazeta Konhresu natsionalnykh hromad Ukrainy*, 9(40). Retrieved from <http://forumn.kiev.ua/9-40-2005/40-avovo.htm> [In Ukrainian].

32. Polski adresy Kyieva [Polish addresses in Kiev]. *Sait turystychnoi kompanii «Planet Ukraine»*. Retrieved from <http://planetukraine.com.ua/ua/news/polskiadresykyieva/> [In Ukrainian].

33. Richni zvity pro robotu Polskoi derzhavnoi biblioteki u m. Kyievi za 1926/27 r. [Annual reports on the work of the Polish State Library in Kyiv for 1926/27]. *TsDAVO Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia)*, f. 166, op. 6, spr. 3349, pp. 7–45. [In Ukrainian].

34. Skrypnyk, M. O. (1989). Perebudovnymy shliakhamy: (Problemy kulturnoho budivnytstva natsionalnostei Ukrainy): dopovid na I vseukrainskii konferentsii kulturno-osvitnikh robitnykiv natsmenshostei 20 travnia 1931 r. [Perestroika: (Problems of cultural construction of nationalities of Ukraine) Report at the First All-Ukrainian Conference of Cultural and Educational Workers of National Minorities on May 20, 1931]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 12, 129–135. [In Ukrainian].

35. Kokin, S. A., Podkur, R. Yu. & Rublov, O. S. (Comp.). (2011). *Sprava «Polskoi Orhanizatsii Viiskovoi» v Ukraini. 1920–1938 rr.*: zbirnyk dokumentiv ta materialiv [Case of the «Polish Military Organization» in Ukraine. 1920–1938: Collection of documents and materials]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

36. Tomazova, N. (2010). Oleksandr Skibnevskiy: do istorii polskoho teatru v Kyievi [Alexander Skibnevsky: Towards a History of the Polish Theater in Kiev]. *Pamiatky: arkheohrafichnyi shchorichnyk*, 11, 215–245. [In Ukrainian].

37. *TsDAVO Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia)* [TSDAVO of Ukraine (Central State Archives of Higher Authorities and Administration)], f. 582, op. 1, spr. 5158, p. 11(zvorot). [In Ukrainian].

38. (1929). Centralnaia gosudarstvennaia polskaia biblioteka [Central State Polish Library]. *Vechernii Kiev*, 150, 3. [In Russian].

39. Chyrko, B. V. (1995). *Natsionalni menshyny v Ukraini (20–30 roky XX st.)* [National minorities in Ukraine (20–30 years of XX century)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

40. Chorna, L. M. (1995). *Kulturne zhyttia i osvita natsionalnykh menshyn mista Kyieva u 1920-kh – 1930-kh rokakh* [Cultural life and education of the national minorities of Kyiv in the 1920s–1930s]. (PhD Dissertation). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

41. Chorna, L. M. (2009). *Kulturne zhyttia natsionalnykh menshyn Kyieva (1920-ti – persha polovyna 1930-kh rr.)* [Cultural life of national minorities of Kyiv (1920s – first half of 1930s)]. *Intelihentsiia i vlada*. (Issue 15, pp. 196-207). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2009_15_23 [In Ukrainian].

42. Yakubova, T. A. (2016). *Doslidzhennia polskykh provenientsii za materialamy fondiv literatury frantsuzkoïu, polskoïu*

movamy viddilu biblioteknykh zibran ta istorychnykh kolektsii Instytutu knyhoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Research of Polish provenances on materials of literature collections in French, Polish by the Department of Library Collections and Historical Collections of the Institute of Book Research of the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Korolenkivski chytannia-2015: «Biblioteky, arkhivy, muzei: innovatsiini modeli rozvytku»*: materialy XVIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv, 8 zhovtnia 2015 r. U 2 ch. (Part. 2, pp. 147-159. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Viktor Sokolov,

Ph.D., chief librarian, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ACTIVITIES OF THE CENTRAL POLISH STATE LIBRARY IN KYIV (1925-1937)

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the creation, development and functioning of the Central Polish state library in Kyiv in the 1920s-1930s; to distinguish the main directions of its cultural, educational, educational and library activities in the conditions of increasing ideologization and centralization of Soviet power.

The methodology of the research is to apply both general scientific research methods (description, comparison, analogy, deduction, induction, analysis, etc.), as well as historical (historical-comparative, historical-typological, chronological, etc.) methods. The scientific novelty of the work is to expand ideas about the activities of the Central Polish State Library in Kyiv as an organizational, cultural, scientific and methodological center and to identify its importance in the development of a network of Polish library institutions in Ukraine during the period.

Conclusions. It was established that the Central Polish state library in Kyiv (CPSL) was one of the chains of intercultural interaction and one of the cultural and world forms of building new relations between the Ukrainian and Polish communities in the conditions of the establishment of Soviet power. The creation of favorable conditions for the Soviet power to meet the national and cultural needs of the national minorities (1923–1932) had its corporate goals, after which the authorities began to curtail the development of national cultures. In the article it was proved that by 1932–1933 the authorities contributed to the sustainable development of the CPSL, which gradually began to play a significant role in the development of Polish library affairs in the territory of Soviet Ukraine. The CPSL actively carried out cultural-educational, cultural-mass, educational and scientific work, in particular in book collecting classes, organized postgraduate classes, held certain measures to improve the skills of library staff of Polish libraries, organized exhibitions, lectures, creative evenings, and exchange of experience, etc. The CPSL carried out extensive organizational and methodological work, creating Polish mobile libraries serving the Polish population in remote areas. During the ten years of its work, the CPSL has become a kind of cultural and educational center for the Polish-speaking population not only in Kyiv but also far beyond its borders. The article shows that the CPSL was founded not only to store and accumulate printed materials in Polish, but also to provide organizational and methodological assistance to Polish library institutions, to manage and coordinate their activities.

However, the repression of the 1930s in relation to the leading Polish national figures, the CPSL workers in person, and the policy of curtailing «indigenization» led to the closure of many national cultural institutions, including the Central Polish State Library. It is proved that the CPSL ceased to exist not earlier than the second half of 1937. At present, some of the books with the seal of the CPSL («Centralna Polska Biblioteka Państwowa na Ukrainie») are stored in the library collections and historical collections department of the Institute of Book Research of VNLU.

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine
1, Mykhailo Hrushevsky st., Kyiv, 01001, Ukraine
e-mail: socolv@i.ua

Стаття надійшла до редакції 5.02.2020 р.